

У другом одељку, који носи назив — Престанак уговора — разлози престанка уговорних дејстава су подељени у две велике групе. У прву улазе разлози престанка уговора услед изненадног настанка догађаја предвиђеног уговором, отказа, изричитог престанка уговорница те претходног престанка који се изражава помоћу настанка новог уговора супротном ранијем. Битна карактеристика наведених разлога јесте да су предвиђени споразумом странака било у самом уговорном инструменту или ван њега, независно од тога да ли конкретни узрок самом чињеницом свог настанка изазива престанак уговорних дејстава или тек уз правну декларацију једне од уговорница. Проблеми који евентуално искрсавају поводом престанка уговора са разлога који улазе у ову групу, решавају се првенствено истраживањем намере уговорних страна.

Друга група разлога подразумева престанак уговора услед извршења, кршења уговорних одредаби, битне промене околности (*rebus sic stantibus*), и накнадне немогућности извршења. У случају наступања ових разлога уговор престаје *ex lege*, на основу релевантних правила међународног права која су, уједно, и извор на коме треба тражити решења евентуалних проблема. Анализирајући отказ, као нормални облик једностраног престанка дејства уговора, писац, између осталог, истиче очигледну усмереност „намере уговорница ка забрани права отказа у случају уговора који утврђују општепризнате перемпторне норме међународног права и који изражавају те норме у међусобним односима уговорних страна” (стр. 262).

У осмој глави, знатна пажња посвећена је разматрању сложене проблематике клаузуле *rebus sic stantibus*, чију изузетну важност, нарочито за новоослобођене земље Азије и Африке, не треба посебно истицати.

Детаљно разматривши степен присутности клаузуле, коју је у међународно право увео још (Gentili) Бентили својим делом *De iure belli libri tres*, у уговорној пракси последњих 200 година, аутор закључује да је клаузула *rebus sic stantibus lex lata* савременог међународног поретка, захваљујући околности да су се категорије престанка уговора показале као недовољне у сукобу са разноврсним захтевима праксе. О карактеру и квалитету улоге клаузуле најбоље говори схватање највећег дела савремене доктрине да клаузула *rebus sic stantibus* представља перемпторну норму општег међународног права (*ius cogens*).

У критичком осврту на гледиште, нарочито брањено од стране представника неких капиталистичких земаља, да прихватање клаузуле битно стаби стабилност уговорних односа и води негацији фундаменталног правила *раста sunt servanda*, истакнуто је да се принцип *раста sunt servanda* и клаузула *rebus sic stantibus* узајамно допуњују у функцији обезбеђења извршења пуноважних уговора. Клаузула ограничава примену начела *раста sunt servanda* на исти начин као и остале норме које утврђују случајевни престанак важности путем укидања уговора (стр. 392).

На крају, може се закључити да књига проф. (Hargaszta—Харашија) заслужује пажњу како због несумњиве актуелности предмета, тако и због успешног методолошког приступа који се огледа у складном комбиновању теоретских ставова и праксе међународних уговорних односа.

Миленко Крећа

Др Томислав Бандић, ПРОБЛЕМАТИКА ИНДУСТРИЈСКОГ РАЗВОЈА И ИНДУСТРИЈСКОГ РЕЈОНИРАЊА У ВОЈВОДИНИ, издање Савремене администрације, Београд 1975, стр. 185.

Студија „Проблематика индустријског развоја и индустријског рејонирања у Војводини” представља, по речима самог аутора, први покушај комплексног ублажавања досадашњег индустријског развоја Војводине, као и проучавања будућег развоја пропульзивних индустријских

грана као полова раста. Исто тако, у оквиру студије посебна пажња је поклоњена проблематици рејонирања и размештаја индустријских капацитета са оценом оптималности локације постојећих индустријских центара.

Рад садржи, поред увода, три дела. У уводу је писац укратко изнео оцену достигнутог степена привредне развијености Војводине и анализирао узроке који су довели до оваквог стања. Основна карактеристика индустријске структуре Војводине јесте у високом учешћу лаке (прерађивачке) индустрије у тој структури. Оваква индустријска структура је до одређеног степена последица наслеђеног стања али, исто тако, и последица стратегије општепривредног, а посебно индустријског развоја Југославије после рата (оријентација на развој, посебно у првој фази развоја, тешке индустрије, чија је локација скоро у целини била изван Војводине као политичко-територијалног и економског региона).

Полазећи од ове констатације професор Бандин закључује да је „привреда Војводине ушла у тзв. зачарани круг: од ниске акумулационе и реинвестиционе способности до неповољне привредне, а посебно индустријске структуре и од неповољне привредне и индустријске структуре до ниске акумулационе и реинвестиционе способности” (стр. 17). Илустрације ради наводи се податак да је акумулативна способност привреде Војводине у 1964, 1966, и 1967. години била за око половину нижа него у привреди Србије и Југославије у целини.

Први део рада бави се проблемима просторног размештаја индустријског потенцијала у Војводини. Констатује се да је највећа концентрација индустријских капацитета у региону Бачке а најмања у Срему. Следећа констатација јесте да у свим природно-географским регионима (Бачка, Банат, Срем) доминантно место имају метална, текстилна и прехранбена индустрија (у девет од једанаест индустријских центара Војводине оне су доминантне). Преовлађујуће учешће ових индустријских грана у укупној индустријској структури Војводине и њених природно-географских региона условило је превласт традиционалних индустријских грана које су, у претходним периодима, имале веома ниске годишње стопе раста. На тај начин ове гране су непосредно утицале на општу стопу раста укупне индустрије.

Изучавања фактора локације показала су да су на размештај предузећа одлучујући утицај имала наслеђени индустријски објекти, радна снага и традиција. Изузетак од овог правила јесу хемичка и неке гране прехранбене индустрије.

Када је у питању локација прехранбене индустрије треба рећи да је велика већина капацитета лоцирана поред река и канала. Стога заклаучујемо да ће реке и канали и будуће бити снажна привлачна снага за локацију предузећа ове индустријске гране.

У другом поглављу рада професор Бандин се бави разматрањем перспективе и стратегије привредног развоја Војводине до 1985. године, посебно индустрије и њених кључних грана. Премиса је да основни правци преструктурирања војвођанске привреде треба да се крећу у правцу повећања учешћа секундарног, а затим и терцијарног сектора, у циљу значајнијег смањења учешћа примарног сектора у укупној привредној структури.

Полазећи од тенденција у досадашњем развоју појединих индустријских грана, њиховог учешћа у индустријској структури, природних потенцијала на које се ослањају, изграђених капацитета, кадрова и традиције, те од постојећих праваца у индустријском развоју, сматра се да основни носиоци, основни полови будућег индустријског развоја Војводине треба да буду: 1) производња и индустријска прерада нафте (са петрохемијом); 2) хемичка индустрија; 3) индустрија грађевинског материјала; 4) прехранбена индустрија и 5) метална и електроиндустрија.

Производња и прерада нафте, хемичка индустрија и индустрија грађевинског материјала су се већ у протеклим периодима (а посебно у периоду 1966—1970) издиференцирале као пропульзивне индустријске гра-

не. Оне ће и у наредном периоду имати најдинамичнију стопу раста. Међутим, ове гране не могу бити искључиви носиоци — полови будућег индустријског развоја, јер у 1970. години учествују са свега 20,5% у укупној индустријској структури. Због тога, поред ових индустријских грана, за покретаче будућег индустријског развоја Војводине треба узети још и прехрамбену, металну и електроиндустрију. Ове индустријске гране не остварују динамичну годишњу стопу раста (прехрамбена око 3,1% а метална и електроиндустрија 2,5%) али се опредељење за њих као покретаче будућег развоја заснива на: 1) учешћу ових грана у индустријској структури Војводине, 2) природним потенцијалима за развој (прехрамбена индустрија), 3) изграђеним капацитетима, и 4) осталим компаративним предностима (кадрови, традиција итд.). У укупној индустријској структури Војводине прехрамбена индустрија учествује са 24,1% (1970. година), док се њено учешће у овој години процењује на 19,3%. Метална и електроиндустрија у индустријској структури Војводине учествују са 25% (1970. година), док се предвиђања за ову годину крећу око 28,7%.

Полазећи од учешћа индустрије у друштвеном производу привреде Војводине (26,1% у 1970. години), од индустријске структуре и стопе раста појединих индустријских грана, професор Бандин закључује да се „у садашњем моменту Војводина не може класифицирати ни у развијена ни у неразвијена већ у *депресивна* подручја (подвучао Т.Б.), у подручја која заостају у динамици привредног, а посебно индустријског развоја. Индустријска база је недовољно развијена, посебно у оквиру најпропулзивнијих индустријских грана (производња и индустријска прерада нафте са петрохемијом и хемијска индустрија), са уским асортиманом производње и његовим успореним трансформацијама, са неоптималним и застарелим индустријским капацитетима итд. Једном речју, индустрија Војводине није довољно продраа у нове квалитативне процесе савременог индустријског развоја, те је њена индустријска структура добрим делом *једнострана*“ (подвучао Т.Б., стр. 60).

Полазећи од оваквог индустријског стања у Војводини, од улоге и значаја индустрије за будући привредни развој (преображај основне привредне структуре и динамизирање стопе раста друштвеног производа), с правом се мора поставити питање у којем правцу треба да буду оријентисане будуће индустријске инвестиције. Или, још конкретније, какве треба да буду релације инвестирања у реконструкцију и модернизацију постојећих и у изградњу нових индустријских капацитета.

Како Војводина не спада ни у развијена ни у неразвијена подручја Југославије, њој не би одговарала ни искључива оријентација на изградњу нових капацитета, ни искључива оријентација на реконструкцију и модернизацију постојећих. Привредној и индустријској структури Војводине одговараће, дакле, у наредном периоду, дуална оријентација у пласману индустријских инвестиција.

Основни разлози за оријентацију једног дела индустријских инвестиција у правцу реконструкције и модернизације јесу: 1) висок степен застарелости средстава за рад, 2) низак ниво техничке опремљености војвођанске индустрије, 3) нужност диверзификације асортиманске структуре производње, и 4) нужност освајања виших фаза прераде.

Индустријске инвестиције у изградњи нових капацитета треба, пре свега, да буду оријентисане ка новим капацитетима у оквиру пропулзивних индустријских грана — производња и индустријска прерада нафте, хемијска индустрија, индустрија грађевинског материјала, метална и електроиндустрија, па, донекле, и прехрамбена индустрија. Исто тако, наравно, и ка изградњи нових индустријских капацитета у осталим гранама, који се могу ефикасно укључити у конкуренцију на домаћем и светском тржишту.

Треће, последње поглавље рада, бази се проблематиком индустријског рејонирања. Како истиче професор Томислав Бандин, досадашњи индустријски развој у Војводини је имао изразита обележја стихијног

размештаја индустријских капацитета, а наслеђени (обично мали) капацитети, кадрови и традиција су одиграли посебну улогу у том размештају и изградњи нових капацитета. Сировинска база није имала битну улогу у овом размештају, сем у последње време у неких индустрија (нафта).

Стихијном размештају производних снага посебно је допринело одсуство регионалног и субрегионалног елемента у средњорочним плановима развоја. Укључење ове компоненте у будуће средњорочне, а посебно у дугорочне планове, омогућиће далеко реалније и рационалније размештање производних снага у целини, а посебно индустријских капацитета.

Уз све резерве и несавршености класификације ипак је могуће дефинисати крупне индустријске рејоне у Војводини са следећом оријентацијом у развоју основних индустријских грана: 1) Северна Бачка и северни Банат — развој прехранбене, металне и електро-индустрије, грађевинског материјала и текстилне индустрије; 2) Средња Бачка и средњи Банат — развој прехранбене и металне индустрије (пре свега пољопривредних машина); 3) Јужна Бачка и јужни Банат — развој хемијске индустрије (класичне хемијске индустрије, индустрије вештачких ђубрива, а посебно петрохемијске индустрије), прехранбене индустрије; 4) Срем — развој прехранбене, металне, текстилне и индустрије гуме.

Ова студија професора др Томислава Бандина, по питањима која покреће и закључака до којих долази, свакако је већ наишла на одговарајуће признање свих оних који се баве проблемима регионалног развоја и размештаја индустријских капацитета. Рад отвара нове могућности за свестраније разматрање и компаративно изучавање регионалног аспекта једне пређене етапе у економском развоју нашег самоуправног социјалистичког друштва, а такође ствара услове за формулисање адекватне дугорочне регионалне политике развоја у САП Војводини.

Миодраг Љ. Панић